

BRATISLAVA

Városi múzeum Pozsony

Iparművészeti kiállítás

HONISMERETI KISKÖNYVTÁR

TÁJAK KOROK MÚZEUMOK KISKÖNYVTÁRA

A címlapon: A múzeum épületének képe
A hátlapon: Elena Hoileczyová, csipke

Iparművészeti kiállítás

A kiállítás 125 éves létezése alatt a Városi Múzeum hatalmas mennyiségű értékes anyagot gyűjtött össze a város múltjáról és lakosairól. Az anyag gazdagsága és sokrétősége lehetővé tette egyes tematikai körök szakosítását. Ezek közül egyik az állandó iparművészeti kiállítás.

Az iparművészeti tárgyak fontos részét képezték a múzeum anyagának gyarapodásában már a legrégebbi időkben is (a 19. század vége), amikor még nagyobb részben adományok, üzenetek, vagy hagyatékok formájában kerültek ide, különböző személyiségektől.

Az I. Csehszlovák Köztársaság idején a Múzeum többségében régiségkereskedőktől vásárolta az értékes tárgyakat (Jerábek cég, Kohn, Lock). Egyes anyagok csoportjaiból legnagyobb akvizíciókat a keramika, üveg és fémek képezték. Az 1930 – as években a kiállítás létrehozásában és a szakmai feldolgozásban nagy érdemeket szereztek az

Sárgaréz gótikus keresztelőtál, 15-16. század

akkori tudományos munkatársak: Dr. Olga Wagnerová és Dr. Alžbeta Güntherová – Majerová, a Pozsonyi Múzeum Katalógusának szerzői (1933).

Az iparművészeti tárgyak dokumentálásának az 1960-as évektől rendszeres figyelmet szentelnek, ekkor jött létre egy szakosított osztály, mely ezzel a témakörrel foglalkozik. Az akkori érdeklődési terület részben kibővült a mai használati tárgyak művészetére is. Keresték annak lehetőségét hogyan lehetne a gazdag és értékes anyag legalább egy részét bemutatni a nyilvánosságnak.

Az iparművészeti tárgyak önálló kiállításának létrehozásához a Beblavý utca 1-es sz. polgári ház széleskörű felújítási munkálatai kapcsolódnak. „U dobrého pastiera”

(A jó pásztornál) elnevezésű házzal (1974-től a Történelmi Órák Múzeuma) elnevezésű házzal a pozsonyi rokokó polgári építészet legjellegzetesebb emlékét képviseli. Az épület a 18. század hatvanas éveiben készült, egy szabálytalan telken áll, diszpozícióival alkalmazkodva a közeli környezethez.

Glazúrozott csempé figurális motívummal, 15. század

A kifüggesztett pajzson egy bárány aranyozott dom-
borműve látható gazdagon díszített gyámkövön – 1980-
ban helyezték el a ház főhomlokzatának falán – az „U
zlatého baránka” („Az arany bárányhoz”) elnevezésű egy-
kori vendégfogadóról származik, mely a 18. században az
akkori Széna téren állt (ma Május1. tér). Ez is ékes bizo-
nyítéka a pozsonyi kovácmesterek művészi munkájának.

Az iparművészeti kiállítás a Pozsony – Váraljai, építé-
szetileg legértékesebb részén történő elhelyezése nem a
véletlen műve volt. Ebben a városrészben egykor több ipa-
rosműhely és bolt létezett. A Váralja hosszú ideig mint ön-
álló egység létezett, csak 1848 után csatolták Pozsonyhoz.

A kiállítás bemutatja az iparművészeti munkákat egyes
anyagcsoportosítások létrejöttének kronologikus ismerte-
tésén keresztül a gótikától a 20. századig. Ennek forgató-
könyvét Lujza Kresánková készítette, az építészeti kivi-
telezések Ing. arch. Zdeněk Rossmann nevéhez fűződnek.
A magas szintű pro-
fesszionális munkála-
tokat az Ústředí umě-
leckých řemesel v
Praze (Az Iparművé-
szetek Központja,
Prága) készítette.

Az iparművészet-
nek Pozsonyban régi,
gazdag hagyományai
vannak, melyeknek

*Óntál, gravírozott
díszítéssel, 1685*

gyökerei még a város fejlődésének legkorábbi szakaszához nyúlnak vissza. Pozsony virágzásának ideje a középkor kicsúcsosodásának kései korszakára tehető, adományozások jóváhagyása útján több városi kiváltság függvényévé vált (1291, 1430, 1436, 1464, 1468 – as esztendő), ami egyben összefüggött egyes mesterségek fejlődésével és a céhek alakulásával. Egyes mesterségeken belül belső megkülönböztetés és szakosítás ment végbe.

A városban megnövekedett építési folyamatok a középkorban sok munkalehetőséget kínáltak főleg a kőfaragóknak, de a lakatosoknak és kovácsoknak is, akik részesei voltak az egyházi építészetek belső és külső téregységei létrehozásában. Pozsony kedvező földrajzi fekvése a távolsági utak kereszteződésében párhuzamosan járult hozzá a kereskedelem fejlődéséhez is, ami a város gazdasági életében nagyon fontos tényező volt. A kereskedelmen keresztül eljutottak Pozsonyba idegen tartományok iparművészeti készítményei is, főleg az egyházi és nemesi körökben használatos luxustárgyak.

A középkori Pozsonyban az iparművészek közül legjobban az asztalosok, ékszerészek és fémöntők érvényesültek. Munkáik közül többet megtalálhatunk a pozsonyi templomok leltáraiban (Szent Márton dóm, Ferencesek temploma).

*Gyöngyház díszítésű habán evőeszköz,
17.- 18. század*

I. SZINT

kiállítási anyaga a kései gótika iparművészeti alkotásait, valamint a 17., 18., és részben a 19. század szakrális jellegű művészeti tárgyait mutatja be.

A bemutatott tárgyak közül a legrégebbi a középkori fémtárgyak gyűjteménye, melyek az Óváros-i ásatások során kerültek elő és a Lemberger gyűjteményből származnak. Két zománcozott csempe figurális motívummal díszítve – a 15. századig datálva – a dévényi kastély régészeti feltárásánál került elő.

A legrégebbi szakrális tárgyak közé sorolhatjuk a kései gótika idejéből származó sárgarézből készült keresztelő tálakat vert ornamentális és figurális díszítésekkel gazdagítva, melyek feltehetően német eredetűek.

A kései gótikus faragás művészetének értékes bemutatása az 1550-as évek tájáról származó fából készült polikrómozott kis Kálvária.

Pozsony iparművészetének jövedelmező ágazata egykor az ónozás volt. Fénykorának ideje a 16. és 17. századra nyúlik vissza, amikor a nemesi és polgári családok szükségleti tárgyainak – főleg edények – készítéséhez a legfontosabb alapanyag az ón volt.

A legkorábbi feljegyzések a 15. században említik a pozsonyi ónosmestereket. 1657-ből származik a céhszabályozások második kiadásának ideje, sőt

Vert ezüstből készült kehely, 17. század

Üvegfestmény - Szent Miklós, 1667 (Szent Márton dóm)

ebbe a tömörületbe sorolták a nagyszámú távolabbi környék ónosmestereit is. A 17. században már több mint 40 mester neve van jegyezve. Munkatervükben különböző

edények, kannák (kiskannák), - főleg céhek megjelölésére – továbbá tálak, tányérok, gyertyatartók, mérlegek készítése szerepel. Gazdag tárgyajánlatot találunk egy fennmaradt 1765-ből származó árjegyzékben.

Az ónból készült edényeket többségében gravírozott és öntött díszítéssel ékesítették, leggyakrabban egyszerű növényi és stilizált motívumokra korlátozva, esetleg az iniciálék használatára. A különlegesebben, gazdagabban díszített tárgyak közé tartozik a kiállított, ónból készült kardináliskalap alakú tányér, az alján gravírozott fél-alakú Madonna gyermekével. Pozsonyi mester készítette a 17. század utolsó harmadában.

Egyedi darab a fából készült ónos-szerkezet, melynek keletkezési idejét 1611-es dátum jelöli, a tányérok és edények külső megmunkálására (köszörülésre) szolgált. A múzeumba még a 19. században került az utolsó pozsonyi ónosmesterek – Ledererek hagyatékából.

A kiállított habán fajanszok 17. és 18. századi gyűjteményében találhatók régebbi időkből származó munkák egyszerű virágos díszítéssel, valamint gazdagabban dekorált figurális tárgyak is. Ez a fejlődés későbbi időszakára jellemző, amikor elkezdődött a habán bevándorlók és a hazai lakosság asszimilációja.

Különös figyelmet érdemel a habán kés-készítés értékes bemutatása, egy kevésbé ismert mesterség bizonyítéka, melyben kiváló eredményekkel büszkélkedhetnek a habán mesterek. A kiállított tárgy egy egyszemélyes utazási evőeszköz, gyöngyház díszítésű fogantyúval. Mélynyomású és festéssel díszített eredeti bőrtokban maradt ránk, az ismert analógiák alapján készítésének idejét a 17.

Börkazula színes nyomatú festett díszítéssel, 17.-18. század

századra tehetjük. Hasonló időből származik a többi kiállított evőeszköz is: hordozható filigrán kolekciók cseh-gránitkővel kombinálva, valamint két ezüst-kávéskanál gravírozott iniciálékkal (1671).

1667-es esztendőre datálódik az a négy üvegfestmény, melyeken Szent Márton koldussal, Keresztelő Szent János (Krisztus megkeresztelése) és különböző

szenteket ábrázoló jelenetek láthatók, melyek a Pozsonyi Szent Márton koronázási domból származnak. A múzeumba a templom regotizálásának idején, a 19. század utolsó harmadában kerültek.

A kései reneszánsz ezüstműves mestereinek egyik kiváló munkáját bizonyítja egy gyönyörű kehely, az egész felületén gazdagon díszített növényi ornamentumokkal, díszítőszegélyes maszkarónokkal. Feltehetően valamelyik pozsonyi ékszerész műhelyében készülhetett a 17. század második harmadában.

A barokk idején nagy fejlődésnek indult a pozsonyi iparművészet, ami összefüggött a város sikeres gazdasági

fellendülésével, különösen Mária Terézia császárnő uralkodásának idejével (1740 – 1780). Új templomok, kolostorok épültek, de szaporodtak a paloták és a polgári házak is.

A 18. századi kiállításunkon láthatók úgy a szakrális mint a profán használati tárgyak is. A szakrális tárgyak közül figyelmet érdemel az aranyozott bőrből készült, festett virágdíszítésű két ornátus. Figyelmet érdemel egy berakásos korai barokk szekrény, melyen a négy evangélista festett alakja látható

A szakrális gyűjtemény kisplasztikái között figyelmet érdemel Páduai Szent Antal és Nepomuki Szent János két nem polikrómozott fadaragványa – feltehetően modelletták, melyek kivitelezésükben a Donner-i orientációra utalnak. Georg Raphael Donner (1693 – 1741) Pozsonyban tevékenykedett 1728 – 1739 között és alkotásaiával jelentős mértékben befolyásolta a pozsonyi szobrászatot a 18. század utolsó harmadáig. A további kiállított polikrómozott fametszet két térdeplő angyalt ábrázol – melyek kompo-

Mirbach gróf elefántcsonttal díszített szekretőre, olasz mester munkája, 19. század 2. fele

ziccióban rokonvonásokat mutatnak ki a dóm egykori főoltárán lévő Donner szobrokkal – feltehetően műhelyi munkák, vagy kisplasztikai tanulmányok. A szélesebb, Donner hatása alatt készült alkotások közé sorolható a fafaragványú angyalfejekkel díszített kétajtós barokk szekrény.

Idegen eredetű a Krisztus ostromozását ábrázoló elefántcsont dombormű, melynek alapjául egy grafitnyomat szolgált, valamint egy kisebb fafaragvány – bozzetto, a Születés domborművével. A szakrális tárgyak gyűjteményét kisebb és nagyobb méretű relikviák egészítik ki.

Gróf Mirbach hagyatékából származik egy elefántcsonttal díszített neoreneszánsz olasz eredetű szekretőr.

II. SZINT

a világi barokk, rokokó és a 19. századi iparművészet bemutatásának van szentelve egyes anyagi csoportokban.

A kiállított bútorok között ki kell emelni a pozsonyi asztalosok – a Winter család tagjainak két munkáját. Egyik a 18. század második felében készült sávós intarziával díszített kommod, valamint a 19. századi neobarokk kredenc.

Környezetünkben egyedi munkának számít a szekrénykével és díszített órával ellátott asztal, melyet ú.n. Boullé technikával hoztak létre (fa, sárgaréz és teknőcgyöngy kombinációja).

18. század második felétől a pozsonyi háztartásokban az ónból készült edényeket fokozatosan kiszorítják a kerámiaedények. A nemesek és a jómódú polgárok háztartásaiban mindinkább közked-

velté vállnak a holicsei manufaktúra – František Lotrinský alapította 1743 előtt – termékei. A manufaktúrában fajanszokat, később kőedényeket, dobozokat, tálakat, korsókat, de figurális domborműveket és különböző természetes alakú tárgyakat készítettek. A kiállított gyűjtemény magába foglalja a legjellegzetesebb alakú díszítési csoportokat.

A 18. század végétől a fajansz konkurensévé a kőagyag és a porcelán válik. Mivel Pozsonyban és a közeli környéken nem készítettek porcelántárgyakat, a lakosság igényeit behozatattal elégítették ki, leggyakrabban Bécsből, vagy az ismert Csehországi porcelángyárakból (Slavkov, Loket, Klášterec).

Az importált áruk között szerepelt az üveg is. Amíg a barokk kor jellegzetessége a metszett, vésett és hasított ü-

*Fajansz kancsó, Holics jelzésű,
18. század 2. fele*

*Metszett tisztán üvegből készült
pohár Pozsony látképével,
19. század*

veg volt masszív ballusztetes levélszárazakon, az empire és a biedermeier korában előtérbe kerülnek az egyszerűbb, többségében henger alakú és kúpszerű pohárformák. Többségében színes üveget használnak, leggyakrabban lazúrákkal, vagy rétegezett üveget, csiszolt díszítéssel. Különlegességnek számít a tejüveg festett díszítéssel, ezzel a porcelán imitációját keltve, vagy a tiszta üvegből készült poharak, kívülről gyöngyös hímzésmintával.

Külön figyelmet érdemelnek a vésett pozsonyi motívumokkal díszített poharak (kilátás a városra a várral, kilátás az egykori rendi színház épületére, a Dunán átvezető pontónhíd, stb), melyek valószínűleg megrendelésre készültek.

A 18. és részben a 19. században Pozsonyban is erős képviselőik voltak az ötvösmesterségeknek. A kiállított kovács- és lakatos munkák különböző tárgyakat képviselnek a művészien megmunkált kiskulcsokon, keresztül egé-

szen a nagyobb méretű ötvösmunkákig (rokokó sírkereszt, cégérek kifüggesztett tárgyai, mécesstartó rács, stb). Levéltári forrásokból tudjuk, hogy pl. a 18. század végén a városban 10 kovácsműhely tevékenykedett. Külön céhük volt a rézkovácsoknak (1688-tól), annak ellenére különböző fémtárgyakat készítettek a szíjgyártók is (csattok, kapcsolók, dísztárgyak ruházatokra, kanalak, asztali gyertyatartók, stb.).

Pozsonyban az ötvösmesterség fontos ágazata volt az aranyművesség. Céhük létezéséről már a 16. század utolsó harmadában tudósítanak különböző feljegyzések, artikuláik el voltak terjedve és kiegészítve még Mária Terézia uralkodásának idején is. Annak ellenére, hogy név szerint ismerünk több mestert, főleg a 17. és a 18. századból, gyűjteményünk legtöbb megmaradt ezüst tárgya a 19. századból származik. A kiállított kollekció legtöbb tálalási ezüsttárgya Anton Schier, Gottlieb Kundtner és mások munkája. Figyelmet érdemelnek a 19. századi gravírozott szelencék Pozsony látképével.

A 19. század második felében az iparművészetre rányomta bélyegét a historizáló tendencia. Ezek gyakran visszatekintést jelentettek egyes történelmi korszakok elemeihez, melyek bizonyos esetekben kölcsönösen össze-
szövéődtek.

A 19. és a 20. század fordulóján az iparművészetben új tendenciák jelentkeztek, a szecesszió korszakában jelentős szerepet kaptak a növényi és a geometriai díszítőelemek. A használati és díszítő tárgyakat többnyire különböző anyagok kombinációjából készítették (gyakran üveg és fém ötvöze).

Ajtózárr Mária Terézia képmásával, cínezett vas, sárgaréz, 1765-1780

III. SZINT

a 20. század 60– 80.- as éveinek használati tárgyainak művészete

A kiállítás területén a hivatásos művészek alkotásai láthatók, melyek Pozsonyhoz kötődnek. Legnagyobb számban találhatók a kerámia tárgyak, részben használati (tálak, tányérok, dobozok, vázák), valamint dekoratív jellegűek (figurális plasztika, kerti kerámia). A jelenlévő alkotók közül megemlíjtük D. Rosulkovát, E. Trachtovát, T. és E. Lugsovot, B. Lunterovát, J. Marthot, I. Bizmayert és M. Polonskýt.

Az asztalosok munkáit ital- és desszert készletek képviselik. D. Tarabá, A. Kolembus, A. Žáčik, L. Artz munkái

*Dohányzószelence a
prímáspalota látképé-
vel, gravírozott ezüst,
19. század*

többségében optikus csiszolású üvegtechnikával készültek.

Különleges alkotói értéket képviselnek E. Holéczyová népművészeti hagyományokra

épülő terjedelmesebb kompozíciói, melyet vertcsipke technikával készített (A régi Pozsony, Pozsonyi romantika, Leány).

A kiállított ékszerek elkészítésük sokrétű hozzáállását tükrözik, az anyagok párosítását és kivitelezésük technikáját. (pl. P. Mišík granulálással és niellel díszített ékszerei, A. Česla zománcái, vagy R. Biskupská nyakékei).

Kisebb számban található a fából készült alkotások (V. Kompánek játéka, V. Kautman hasított fából készített halplasztikái, S. Koreň tálalási eszközeinek bemutatása), valamint fémből (R. Greppel ismert dizajnőr evőeszközei).

Az említett kollekciókat a Pozsonyi Iparművészeti Középiskola (ma Használati Műalkotások Iskolája) diákjainak munkái, valamint a Népművészeti Tárgyak Készítésének Központja (ÚLUV) részére dolgozó személyek alkotásai egészítik ki.

A Pozsonyi Iparművészeti Múzeum kiállítása összegzett formában nyújt betekintést a látogatónak az iparművészet fejlődéséről környezetünkben, a múlt századok alkotóinak szakmai felkészültségéről és fejlett művészi érzékéről, valamint Pozsony lakosainak kultúrájáról, élet-színvonaláról.

Mgr. Zuzana Francová

Felhasznált irodalom:

Kresánková, L.: Múzeum umeleckých remesiel v Bratislave (Informatívny sprievodca po špecializovanej tematickej expozícii Mestského múzea v Bratislave), Bratislava Obzor 1973

IN: Mestské múzeum v Bratislave – 120 rokov (jubilejný zväzok edície Spisy Mestského múzea v Bratislave – Acta musei civitatis Bratislavensis), Bratislava Tatran 1988 str. 121 – 125.

A kiadvány megjelenését támogatta:

Honismereti Kiskönyvtár 22. szám és a Tájak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára 761. szám

Kiadja a Komáromi (Komárno) KT Lap- és Könyvkiadó Kft.

Felelős kiadó: Dr. Szénássy Árpád, Dr. Mélykúti Csaba

Fotó: Mgr. Zuzana Francová, Zuzana Zemanová, Roman Hergovits

Fordította: Dobi Géza

Munkatárs: Ing. Reško Sándor

Nyomás: Nec Arte s.r.o., Komárno

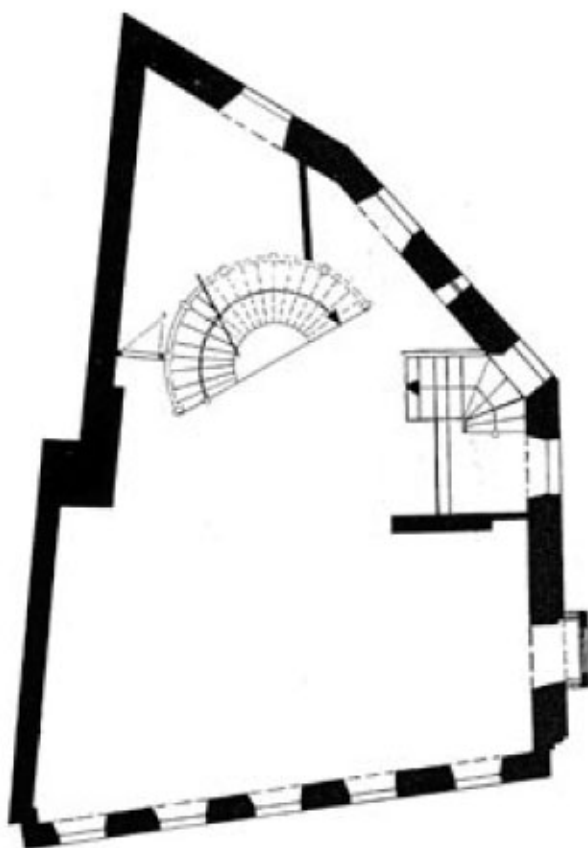
©Minden jog fenntartva!

ISBN: 80-8056-445-0

A sorozat kiadványai megrendelhetők, megvásárolhatók:

Vydavateľstvo KT, s.r.o., 945 01 Komárno

Mederčská 9, tel.: 035/7700 869

A múzeum épületének alaprajza

